
Nataša Pirih Svetina

(Ne)samoumevnost slovenščine na Univerzi v Ljubljani

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.*

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

(NE)SAMOUMEVNOST SLOVENŠČINE NA UNIVERZI V LJUBLJANI**Nataša Pirih Svetina**Filozofska fakulteta, Ljubljana
n.pirih@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.38.423-429

Odločitev za rabo slovenščine kot učnega in znanstvenega jezika na leta 1919 ustanovljeni Univerzi v Ljubljani se morda z današnje perspektive zdi lahka in samoumevna. Pregled zgodovine njenega ustanavljanja pokaže, da temu ni bilo tako. Se pa prvih sto let njenega delovanja zdi potrditev pravilnosti takratne odločitve. V prispevku poskušam na podlagi nekaterih podatkov, zbranih ob izvajanju pouka slovenščine za tuje študente v okviru Leto plus, pokazati na smiselnost (vedno znova) odločitve za rabo slovenščine kot učnega jezika na Univerzi v Ljubljani.

zgodovina Univerze v Ljubljani, slovenščina kot učni jezik, internacionalizacija, Leto plus

From today's perspective the decision to introduce Slovene as the language of instruction at the University of Ljubljana in 1919 might seem logical and obvious. However, investigation of the history of the creation of the university shows that this was not the case. As some recently collected data among the international students learning Slovene at the University of Ljubljana shows, the decision for Slovene was the right one.

history of the University of Ljubljana, Slovene as the language of instruction, internationalisation, Year Plus

1 Uvod

Teza prispevka je, da lahko Univerza v Ljubljani po prvih sto letih svojega delovanja v procesih pospešene internacionalizacije, ki se ji je zavezala v zadnjem desetletju (Strategija 2014; Strategija 2016), ponovno prevzema podobne vloge, kot so ji jih namenili njeni snovalci od konca 19. stoletja pa do dejanske ustanovitve leta 1919. Iz izpeljave teze bo jasno, da internacionalizacija Univerze v Ljubljani nikakor ne more pomeniti zamenjave slovenščine kot učnega jezika z globalno angleščino. Slovenščina kot učni jezik na Univerzi v Ljubljani lahko predstavlja njeno pomembno prednost, če bo seveda univerza znala in priznala ter izkoristila tudi možnosti več-, razno- in čezjezičnosti (angl. *multilingualism*, *plurilingualism*, *translanguaging*). To bi bilo še toliko bolj smiselno, saj zgodovinski viri kažejo, da Univerza v Ljubljani, četudi večkrat poimenovana »slovenska univerza«, niti v svojih začetkih in sploh nikoli ni bila enojezična, to je zgolj v slovenskem jeziku.¹

1 Ustanovni akt Univerze v Ljubljani, torej *Zakon o univerzi kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev* v Ljubljani (sprejet 23. julija 2019) učnega jezika npr. ne omenja. Iz starejših dokumentov, ki jih navajamo

Tezo v prvem delu prispevka ilustriram s pomočjo navedb v publikacijah *Slovenska visoka šola v Ljubljani* (Černič 1909) in *Boj za slovensko vseučilišče* (Veble 1909)² ter v zborniku *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929* (Zgodovina 1929), ki povzema zgodovino nastanka univerze v Ljubljani in prvih deset let njenega delovanja. Ne morem pa seveda niti mimo navedb v delu *Poti do univerze* (Benedetič 1999) ter predgovora, ki ga je za to publikacijo prispevala Alja Brglez. V drugem delu prispevka svojo tezo ilustriram z nekaterimi rezultati modula *Leto plus*,³ ki ga je Univerza v Ljubljani vpeljala za svoje tuje študente namesto v tujini bolj znanega pripravljalnega leta.

2 Pogled v zgodovino: Univerza v Ljubljani in vprašanje učnega jezika

V uvodnem poglavju zbornika *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929* z naslovom Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo njegov avtor Janko Polec precej obširno povzema zgodovino nastanka Univerze v Ljubljani: od ustanovitve jezuitskega kolegija in drugih višješolskih ustanov v Ljubljani, ki so delovale do ukinitve jezuitskega reda, mimo ljubljanskega višjega šolstva v obdobju razsvetljenega absolutizma Marije Terezije in Jožefa II., do visokih šol za časa Ilirskih provinc in živahnih razprav o slovenskem vseučilišču v letih 1848 in 1854 ter nato v času taborskega gibanja, s krajšima in manjšima epizodama še v letu 1890 in 1891. Še nekoliko bolj strnjen povzetek prizadevanj za visoke šole na današnjem slovenskem ozemlju do leta 1848, z bolj smiselno umestitvijo v širši evropski kontekst, pa je prispevala Alja Brglez (1999). Benedetič (1999) svojo razpravo začne z letom 1848, za naše razmišljanje pa je bolj zanimivo dogajanje predvsem od konca 19. stoletja dalje. To je popisano v poglavju Vseučilišno gibanje leta 1989 (Zgodovina 1929: 87). Do tega gibanja so pripeljali izgredi med nemškim in nenemškim (slovanskim) akademskim življenjem na univerzah v Pragi, na Dunaju in v Gradcu. Zaradi njih so morali odpovedati predavanja in začasno zapreti omenjene univerze. To je predstavljalo neposredni povod za ponovno oživitev ideje o potrebnosti slovenske univerze v Ljubljani. Idejo so oživili državni poslanci za Kranjsko, pri čemer avtor poleg vloge ljubljanskega župana Ivana Hribarja izpostavlja predvsem vlogo dr. Danila Majarona (Zgodovina 1929: 88). Ta je v svojem govoru na seji deželnega zbora 11. februarja 1898 izpostavil potrebo po univerzi, ki »je ni bilo takrat v vseh slovanskih deželah od Kotora do Gradca. Univerza naj bi bila sicer urejena tako, da bi v prvi vrsti zadostovala potrebam slovenskega naroda. To bi pa ne izključevalo, da bi se predavalo razen v slovenskem, tudi v nemškem, srbohrvatskem in italijanskem jeziku.« (Zgodovina 1929: 89)⁴

v besedilu in na koncu v seznamu virov, bi sicer lahko sklepali, da je pridevnik *slovenska* pred besedo *univerza* pomenil dejansko *univerzo v slovenskem jeziku*, natančnejši pregled, ki ga na kratko povzemam v tem prispevku, pa pokaže, da celotna zgodba ni tako preprosta.

2 Obe publikaciji hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, v faksimilizirani obliki pa sta bili objavljeni tudi v knjigi *Poti do univerze* (Benedetič 1999).

3 www.uni-lj.si/studij/let-plus/ (dostop 20. 7. 2019).

4 »Tudi mi Slovenci smo kulturni narod, ki težimo po najvišji izobrazbi na narodni podlagi, ki jo more podajati samo univerza, na kateri se slovenski, četudi ne izključno, predava.« (prav tam).

Resne namere o ustanovitvi slovenske univerze v tistem času, kot je razvidno iz navedka, nikakor niso izključevale večjezičnosti, kar bi lahko bil prvi napotek ali celo ogledalo v sedanosti. V nadaljevanju bomo izpustili vse zgodovinske in ostale okoliščine, ki so potem dejansko pripeljale do ustanovitve Univerze v Ljubljani, ter se posvetili zgolj in samo vprašanju učnega jezika na njej. Ali morda bolje: učnih jezikov. Repliko na zgoraj navedeno Majaronovo izvajanje je imel na isti seji nemški poslanec, dr. Adolf Schaffer, ki jo Polec povzema takole:

Po njegovem mnenju je ta oblika tudi taka, da se najbolj sklada z interesom dežele in zlasti tudi slovenske mladine. Ta oblika se nanaša seveda predvsem na nameravani nemški značaj ljubljanske univerze. Dr. Schaffer priznava, da naj bodo predavanja tukaj v splošnem v nemščini. Kolikor pa zahtevajo praktične potrebe in so podani literarni pogoji, naj se uvedejo že od početka na vseh fakultetah predavanja v slovenščini. [...] Predavanja bolj praktične narave, meni govornik, zlasti v predmetih, ki so potrebni za izobrazbo uradnikov, n.pr. o obč. Državljskem zakoniku, o kazenskem pravu – se bodo mogla uvesti v slovenščini, a vse panoge državo znanstva, modroslovne discipline, panoge pravne zgodovine itd. pa se bodo morale »samo po sebi umevno!« (»selbstverständlich!«) predavati v nemščini. Utemeljeval je dr. Schaffer to svoje stališče s tem, da za predavanja v kakšnem jeziku ni treba samo učbenikov, ki se tudi ne morejo od danes do jutri po naročilu sestaviti, marveč je treba tudi ogromne strokovne literature. Da se ne morejo vsi ti strokovni predmeti predavati v slovenščini, ne zadene slovenskega naroda ni senca očitka. Saj so se notri v 19. stoletje pisale na starih in znamenitih holandskih univerzah disertacije v latinščini. In koliko časa je trajalo, da se je uvedla nemščina na vseučiliščih Nemčije, kjer so bili podani gotovo vsi predpogoji: velikanska znanstvena dela, strokovna literatura. Nemško pravoznanstvo je postalo veliko pod zaščito latinščine. Latinski predavalni jezik ni škodil razvoju nemščine in nemškega znanstva. Nemščine niso pospeševala vseučilišča ali sodišča; postal je nemški jezik sam iz sebe velik in se je šele potem uvedel na vseučiliščih. (Zgodovina 1929: 91)

Tudi to izvajanje, čeprav večinoma nenaklonjeno slovenščini, je z današnje perspektive zanimivo z več zornih kotov. Prvi je morda zamenjava takratne *linguae francae* latinščine z *narodnim* jezikom na nizozemskih univerzah. Gre za primer, analogen temu, kar se v sedanjem času ponovno dogaja v nizozemskem akademskem prostoru, ki je pred leti precej na hitro in nekritično sprejel sodobno *linguam francam* angleščino, sedaj pa jo ponovno zamenjuje za domačo nizozemščino. Drug premislek pa je morda še bolj poučen: latinščina kot *lingua franca* akademskega prostora ni škodila razvoju nemščine, ne kot učnega in ne kot znanstvenega jezika. Torej se najbrž tudi ni bati, da bi katera koli sodobna *lingua franca* lahko škodila npr. slovenščini kot učnemu in znanstvenemu jeziku.⁵

Akcija za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani je ponovno oživila leta 1901.⁶ Iz tega obdobja je treba najprej omeniti govor pravnika Vekoslava Kukovca,

5 Opozoriti je seveda treba, da so v tem času močno nasprotovali ustanovitvi utrarkvistične oz. dvojezične slovensko-nemške univerze v Ljubljani, saj so bili mnenja, da bi sčasoma ta lahko postala povsem nemška (Polec 1929; Benedetič 1999).

6 Akcijo je sprožil protest nemških študentov na univerzi v Innsbrucku, ki so protestirali proti predavanjem v italijanščini (Zgodovina 1929: 98).

ki se je na študentskem shodu »jugoslovanskih akademikov v Gradcu« (Zgodovina 1929: 98) zavzel, da se »ustanovi v Ljubljani vseučilišče za Slovence, Hrvate in Srbe« (prav tam).

Ljubljanski župan Ivan Hribar je na seji občinskega sveta protestiral proti ustanovitvi italijanskega vseučilišča v Trstu in glede tega predlagal naslednje sklepe, občinski svet pa jih je nato sprejel:

1. Glede izjave naučnega ministra v zbornici poslancev v zadevi laškega vseučilišča izreka občinski zastop Ljubljanski, da ima mnogoštevilnejše slovensko, hrvaško ter srbsko dijaštvo isto, ako ne mnogo večjo pravico do predavanja v lastnem jeziku nego italijansko.

2. Ker pa to z ozirom na neugodne narodnostne razmere ni izvedljivo ne na graškem in ne na dunajskem vseučilišču, je s tem dokazano, da je neobhodno potrebna ustanovitev vseučilišča v Ljubljani, ker le tako more dospeti to pravo do veljave. [...] (Zgodovina 1929: 99)

V letu 1901 so se vrstili številni shodi in protesti z namenom organiziranja in vzpostavitve univerze v Ljubljani.⁷ V različnih časopisih so izhajali članki na to temo, Anton Aškerc je v *Ljubljanskem zvonu* (1901/12) med drugim zapisal:

Bodoče ljubljansko vseučilišče ne bode utrjalo slovenskega separatizma in ne bode povečevalo prepada med slovenstvom in srbohrvatstvom, nego bode le nov most med najbližjima si jugoslovanskima plemenoma. V plemeniti duševni konkurenci z zagrebškim vseučiliščem bo ljubljanska univerza samo pomagala povzdigovati kulturni nivo Jugoslovanov. Tako si mislimo mi bodočo ljubljansko višjo šolo, na kateri se bode predavalo tudi v srbohrvatskem jeziku. (Zgodovina 1929: 103)

Zgornji zapis lahko beremo tudi kot precej pragmatični pristop pri razreševanju jezikovnih ovir na novi univerzi, ki nikakor ni bilo osamljen.⁸ Dekleva (1998) v svojem prispevku npr. piše o slovanskem značaju ljubljanske univerze. V Anžur (1998) pa zasledimo, da je bilo na novoustanovljeni pravni fakulteti v vsakem semestru od 300 do 400 »študentov iz Slovenije, Hrvaške – posebno iz Dalmacije, Srbije, Avstrije, Italije, Rusije, Čehoslovaške, Nemčije.« Predstavljamo si lahko, da so jezikovne ovire poskušali premagovati: funkcionalno. To se kaže tudi v odnosu do predavateljev – Ivan Lunjak npr., po rodu Čeh, je bil prvi profesor v Seminarju za klasično filologijo novoustanovljene Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Kot profesor je pred tem deloval na univerzah v Moskvi, Kazanu in Odesi. Po upokojitvi je živel v Gradcu, v Ljubljano pa je prišel na povabilo Rajka Nahtigala. »Obseg predmetov, ki jih je večinoma predaval v nemščini, je bil širok.«⁹

7 Slovanski akademiki na univerzi v Budimpešti so v svojo resolucijo med drugim zapisali, da želijo: »Što brže oživotvorenje slavenske univerze v Ljubljani, kao univerze svih Jugoslavena.« (Zgodovina 1929: 102) (Čim hitrejšo oživitev slovanske univerze v Ljubljani kot univerze vseh Jugoslovanov. (prevod N. P. S.))

8 Ljubljanski občinski svetnik dr. Požar se je ob sklicu vseučilišnega odseka ljubljanskega 23. maja 1903 zavzemal za mnogojezični zavod za ves jug (Zgodovina 1929: 113).

9 Zapis ob razstavi ob stoletnici Oddelka za klasično filologijo Filozofske fakultete univerze v Ljubljani (maj 2019). Verodostojnost zapisa potrjuje tudi Hriberšek (2005: 312), ki pravi, da je »Lunjak znal slovensko samo teoretično«, kar bi lahko razumeli tudi, da slovensko dejansko sploh ni znal. Podatek

3 Ko internacionalizacija ni ovira za slovenščino

Kratek zgodovinski sprehod po poteh prizadevanj za ustanovitev univerze v Ljubljani se zdi primerna ilustracija možnih poti internacionalizacije Univerze v Ljubljani tudi v sedanjem času. Tako za časa avstrijskega cesarstva kot jugoslovanskega kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev so se snovalci univerze ozirali proti slovanskemu jugu, s katerega so upravičeno lahko pričakovali dodatno število študentov, eden od razlogov za to je bila gotovo tudi jezikovna bližina (Lepage idr. 2011; Booth idr. 2018).

Zgoraj navedeni primeri hkrati jasno ilustrirajo, da internacionalizacija ni iznajdba sodobnega časa, kakor tudi niso multikulturalnost, večjezičnost, raznojezičnost in čezjezičnost. Nova so zgolj poimenovanja za pojave, ki so jih poznali že snovalci prve slovenske univerze. Pomemben del internacionalizacije Univerze v Ljubljani je povezan s številom nanjo vpisanih tujcev. Na Univerzo v Ljubljani se jih vsako leto vpiše več, med njimi po številu daleč prevladujejo državljani držav nekdanjih jugoslovanskih republik,¹⁰ torej prav tisti, na katere so računali tudi snovalci prve slovenske univerze pred več kot sto leti. Kot so predvidevali, je študij v slovenščini (po potrebi pa tudi v katerem njim »bližnjem« jeziku) zanje primernejši, razumljivejši in lažje obvladljiv kot tisti v nemščini. In kot bi bil danes verjetno tisti v angleščini. Nenazadnje, če bi si ti študenti dejansko res želeli študirati v angleščini, bi najbrž lahko odšli na študij kam drugam, tja, kjer se angleščino dejansko uporablja, celo ne samo kot učni jezik na univerzi.¹¹ Večina teh študentov se je zavestno odločila za študij v Sloveniji in v slovenščini.

Tem študentom Univerza v Ljubljani v zadnjih letih v okviru Leta plus omogoča učenje slovenščine. V študijskem letu 2018/19 se je za to možnost odločilo več kot 420 študentov, 265 jih je ob koncu študijskega leta izpolnilo tudi anketo, v kateri smo jih spraševali o njihovi izkušnji študija na Univerzi v Ljubljani in učenja slovenščine. Velika večina svojo izkušnjo učenja slovenščine opisuje kot zelo pozitivno, saj jih je skoraj 86 % predmet ocenilo z oceno odlično ali prav dobro. Prav tako jih je 65 % navedlo, da je bil njihov napredek pri učenju v skladu s pričakovanji, skoraj 29 % pa celo, da je bil napredek nad pričakovanim. Več kot 99 % vprašanih bi učenje slovenščine priporočilo tudi drugim. Rezultati te ankete zagotovo potrjujejo pravilnost odločitve vodstva univerze, da finančno, kadrovsko in organizacijsko podpre učenje slovenščine pri študentih, za katere slovenščina ni prvi jezik, in jim na ta način omogoči lažje in uspešnejše vključevanje v študijski proces (61 % vprašanih študentov poroča, da slovenščino potrebujejo in uporabljajo pri svojem študiju) in življenje v Sloveniji (skoraj 66 % vprašanih slovenščino uporablja v vsakdanjem življenju). V zadnjih treh študijskih letih je bilo v okviru Leta plus približno 1000 tujim študentom omogočeno brezplačno učenje slovenščine, v prihodnjih študijskih

o »teoretičnem znanju slovenščine« je sicer iz Lunjakove personalne mape, ki jo hranijo v Arhivu Univerze v Ljubljani (Hriberšek 2019, ustna navedba).

10 Vsakoletni podatki Vpisne službe Univerze v Ljubljani (gl. *Letno poročilo*).

11 To je seveda pretirana poenostavitev, dejstvo je, da na izbor lokacije študija vpliva vrsta dejavnikov, med katerimi cena ni nezamarljiva. Študij v Sloveniji je za marsikaterega tujega študenta celo cenejši, kot bi bil v njegovi matični državi.

letih pa naj bi bilo brezplačno učenje slovenščine na letni ravni omogočeno 300 na novo vpisanim tujim študentom. S tovrstnim podpornim učenjem univerzitetnega učnega jezika skupaj z omogočanjem rabe tudi drugih jezikov, ne samo angleščine, in s funkcionalnim reševanjem vsakovrstnih jezikovnih zagat se zagotovo da dosežati ustrezne kazalnike internacionalizacije.

4 Sklep

Zgoraj zapisano je lahko razumljeno kot prispevek k tezi, da lahko po prvih sto letih delovanja prve slovenske univerze ponovno razmišljamo, kot so razmišljali njeni snovalci. Poleg tega se prvih sto let delovanja Univerze v Ljubljani z današnje perspektive zdi kot potrditev pravilnosti takratne odločitve njenih snovalcev za slovenščino kot učni jezik. Takratna odločitev je pravilna še danes. To potrjuje razvoj številnih strok, danes vključenih v študijske in raziskovalne programe 26 članic Univerze, in z njimi povezanih znanstvenih in strokovnih diskurzov, kakor tudi vsakodnevna raba slovenščine v predavalnicah. A tudi danes odločitev za slovenščino na ravni univerze ni samoumevna; odločitev izključno za slovenščino pa bi bila celo napačna, kot nas učijo primeri iz preteklosti. Odločitev za slovenščino vabi akademsko skupnost k premisleku in k razločevanju vsaj dveh vidikov rabe slovenščine: na eni je vidik znanstvenega diskurza posameznih strok (npr. jezik znanstvenih objav), drugi pa je vidik rabe slovenščine kot učnega jezika, v katerem poteka akademsko-pedagoški diskurz v predavalnicah. Prvega smo tokrat pustili ob strani, v prispevku pa poskusili tudi na podlagi nekaterih podatkov, zbranih ob izvajanju pouka slovenščine za tuje študente Univerze v Ljubljani, pokazati na smiselnost (vedno znova) odločitve za rabo drugega.

Literatura

- AŠKERC VENIGAR, Katarina, FLANDER Alenka (ur.), 2016: *Strategija slovenskega visokega šolstva 2016–2020* [= Strategija 2016]. Ljubljana: Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja, Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport. www.cmepius.si/wp-content/uploads/2014/02/Strategija-internacionalizacije-slovenskega-visokega-solstva-SLO-2016%E2%80%932020_WEB.pdf (dostop 20. 7. 2019)
- ANŽUR, Tea, 1998: Oris Pravne fakultete med obema vojnama. *Kronika XLVI/3*. 97–106.
- BENEDETIČ, Ana, 1999: *Poti do univerze*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- BOOTH, Paul, CLENTON, Jon, VAN HERWEGEN, Jo, 2018: L1 – L2 semantic and syntactic processing: The influence of language proximity. *System* 78. 54–64.
- BRGLEZ, Alja, 1999: Predgovor. *Poti do univerze*. Ljubljana: Studia Humanitatis. 13–30.
- ČERNIČ, Mirko, 1909: *Slovenska visoka šola v Ljubljani*. Ljubljana: Vsučiliški odsek dunajskega dijaštva.
- DEKLEVA, Tatjana, 1998: Oris razvoja Filozofske fakultete do leta 1941. *Kronika XLVI/3*. 107–115.
- HRIBERŠEK, Matej, 2005: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- LEPAGE, Yves, GOSME, Julien, LARDILLEUX, Adrien, 2011: Estimating the Proximity between Languages by Their Commonality in Vocabulary Structures. Zygumnt Vetulani (ur.): *Human Language Technology. Challenges for Computer Science and Linguistics*. Berlin, Heidelberg: Springer (Lecture Notes in Computer Science, 6562).

- Letno poročilo.* www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/organizacija_pravilniki_in_porocila/poslovno_financno_in_letno_porocilo_ter_program_dela/ (dostop 20. 7. 2019)
- POLEC, Janko, 1929: Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo. Vidmar Milan (ur.): *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929*. Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra prvega. 1–234.
- Politični boj za »slovensko univerzo«.* www.uni-lj.si/univerzitetni_arhiv/zgodovina_ul/politichni_boj_za_slovensko_univerzo/ (dostop 20. 7. 2019)
- Strategija internacionalizacije Univerze v Ljubljani 2014–2017 (2020), 2014 [= Strategija 2014].* www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/strategija_ul/ (dostop 20. 7. 2019)
- VEBLE, Andrej, 1909: *Boj za slovensko vseučilišče*. Ljubljana: Slovenska dijaška zveza.
- VIDMAR, Milan (ur.), 1929: *Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929* [= *Zgodovina 1929*]. Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra prvega.